

ارزیابی ریسک سرطان‌زایی و غیرسرطان‌زایی مواجهه با فلزات سنگین دود قلیان با استفاده از تکنیک شبیه‌سازی مونت کارلو

چکیده

دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۹ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۳/۱۶ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۲۳ آنلاین: ۱۴۰۲/۰۴/۰۱

زمینه و هدف: این مطالعه با هدف ارزیابی خطرات سرطان‌زایی و غیرسرطان‌زایی برای سلامتی فلزات سنگین در تنباکوهای پرمصرف از طریق قرار گرفتن در معرض استنشاق انجام شد.

روش بررسی: این مطالعه توصیفی-تحلیلی از فروردین ۱۴۰۱ تا مهر ۱۴۰۱ در شهر بجنورد بر روی مسیر دود هفت برند پرمصرف تنباکو انجام شد، غلظت فلزات سنگین در مسیر دود تنباکوها با استفاده از طیف‌سنجی نشر نوری پلاسما با جفت القایی تعیین شد. از نرم‌افزار مونت‌کارلو برای ارزیابی ریسک احتمالی استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج این مطالعه نشان داد غلظت فلزات سنگین در مسیر دود تنباکوها $Fe > Zn > Mn > Ba > Pb > Ni > Cu > Mo > Cr > As > Cd$ بدین ترتیب بود. تجزیه و تحلیل Kruskal-Wallis نشان داد که غلظت فلزات سنگین بین تنباکوهای مختلف از نظر آماری تفاوت معنادار دارد ($P < 0.05$). مقادیر شاخص خطر (HI) برای مسیر دود تنباکوهای الراج، آموردوسیپ، الفاخر، الروبی، مزایا، سنتی بدون طعم و نخل به ترتیب ۲/۶۴، ۲/۴۱، ۲/۰۵، ۱/۷، ۱/۴۹، ۱/۴۶، ۱/۴۴ بود. مقادیر خطر سرطان‌زایی یا خطر افزایشی سرطان مادام العمر (ILCR) آمور دوسیپ، الراج، نخل، مزایا، الروبی، الفاخر و سنتی بدون طعم به ترتیب 1.0×10^{-3} ، 2.43×10^{-3} ، 1.0×10^{-3} ، 1.72×10^{-3} ، 1.0×10^{-3} ، 1.0×10^{-3} ، 9.08×10^{-4} و 8.08×10^{-4} بود.

سرب در مسیر دود تنباکو الراج، با مقدار ۱/۵۹ بیشترین مقدار ریسک غیرسرطان‌زایی داشت. **نتیجه‌گیری:** نتایج به‌دست آمده بیانگر این است که مسیر دود تنباکو الراج ریسک سرطانی و غیرسرطانی بالایی نسبت به سایر تنباکوها دارد و می‌تواند خطرات غیر سرطان‌زا و سرطان‌زا را برای مصرف‌کنندگان ایجاد کند. بنابراین، نظارت منظم بر کیفیت تنباکوی رایج برای کاهش سطح خطرات سلامت انسان ضروری است.

کلمات کلیدی: سرطان‌زا، فلزات سنگین، مونت کارلو، ارزیابی ریسک، تنباکو.

طیبه روئین فرد^۱، علی اوغازیان^۲، محمد حسین ساقی^۳، مهدی قربانیان^۴، ایوب رستگار^{۲*}، شهرام نظری^۵

۱- کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشگاه علوم پزشکی سبزوار، سبزوار، ایران.

۲- گروه بهداشت محیط، دانشکده بهداشت، مرکز تحقیقات بیماری‌های غیرواگیر، دانشگاه علوم پزشکی سبزوار، سبزوار، ایران.

۳- گروه مهندسی بهداشت محیط، دانشکده بهداشت، مرکز تحقیقات بیماری‌های منتقله بوسيله ناقلین، دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی، بجنورد، ایران.

۴- گروه بهداشت محیط، دانشکده علوم پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی خلیج، خلیج، ایران.

* نویسنده مسئول: سوزوار، دانشگاه علوم پزشکی

سوزوار، دانشکده بهداشت، گروه بهداشت محیط.

تلفن: ۰۵۱-۴۴۰۱۸۳۰۷

E-mail: rastegar.89@gmail.com

مقدمه

شش ثانیه یک نفر به دلیل بیماری‌های مرتبط با دخانیات جان خود را از دست می‌دهد.^۱ تخمین زده می‌شود که تعداد مرگ‌ومیر ناشی از مصرف دخانیات در سال ۲۰۳۰ به بیش از هشت میلیون نفر در سال افزایش یابد و بیشترین مرگ‌ومیر در کشورهای در حال توسعه رخ خواهد داد، علاوه بر آن صنعت دخانیات و تاثیرات مرگبار آن، سالانه بیش از یک تریلیون دلار به اقتصادهای جهان بابت هزینه‌های مراقبت‌های بهداشتی و از دست دادن بهره‌رویی، زیان می‌رساند.^{۲،۳}

استعمال دخانیات (سیگار، قلیان) از مهمترین عوامل ایجاد بیماری‌های حاد و مزمن (بیماری‌های قلبی-عروقی، بیماری‌های مزمن انسدادی ریه و سرطان ریه)، ناتوانی و مرگ زودرس در سراسر جهان می‌باشد.^۱ طبق گزارش سازمان بهداشت جهانی در حال حاضر ۱/۳ میلیارد نفر از جمعیت جهان دخانیات استعمال می‌کنند و هر

غلظت را در نمونه‌ها دارا هستند. زمانی که دمای سوختن تنباکو به اندازه کافی بالا باشد، این فلزات می‌توانند به فاز گاز تبدیل شوند. افزون‌براین آئروسول‌ها یا اکسیدهای فلزی و پیش‌سازهای واکنشی در طول مصرف تنباکو می‌توانند از طریق دود اصلی وارد بدن انسان شوند. به دلیل استنشاق مقدار زیادی دود و قرار گرفتن طولانی‌مدت در معرض دود، کشیدن قلیان احتمال اثرات نامطلوب بر سلامت انسان را افزایش می‌دهد و می‌تواند عامل سرطان‌های دهان، معده و مری، بیماری‌های مزمن انسدادی ریه (COPD)، سرطان ریه، بیماری‌های قلبی-عروقی، تنفسی و آسیب اکسیداتیو DNA باشد.^{۱۴} ارزیابی ریسک سلامت (Health risk assessment, HRA) یک ابزار مفید و یک فرآیند مبتنی بر شواهد است که داده‌های شیمیایی و بیولوژیکی را برای تعیین کمیت احتمال اثرات نامطلوب ادغام می‌کند.^{۱۷}

نتایج HRA برای تصمیم‌گیرندگان ضروری است و مردم را در مورد خطرات بالقوه‌ای که سلامت آنها را تهدید می‌کند، آگاه می‌کند. شبیه‌سازی مونت‌کارلو یکی از روش‌های مدل‌سازی است که به‌طور گسترده برای ارزیابی ریسک احتمالی استفاده می‌شود. این مدل می‌تواند متغیرهای تصادفی آماری را از هر متغیر ورودی که یک مقدار نقطه‌ای است تولید کند. در شبیه‌سازی مونت‌کارلو (Monte Carlo simulation)، ریسک افزایش طول عمر سرطان (Incremental lifetime cancer risk, ILCR) و خطرات شاخص خطر (Hazard index, HI) چندین بار با مقادیر تصادفی مختلف همه ورودی‌ها محاسبه می‌شوند. بنابراین، ریسک خروجی به جای یک مقدار واحد، دامنه‌ای از مقادیر دارد.^{۱۸}

در ایران مطالعات محدودی با هدف ارزیابی ریسک سرطان‌زایی فلزات سنگین در تنباکو با استفاده از شبیه‌ساز مونت‌کارلو صورت گرفته است. بنابراین هدف از این مطالعه: ۱- تعیین کمیت سطح فلزات سنگین مانند آرسنیک (As)، کادمیوم (Cd)، کبالت (Co)، کروم (Cr)، مس (Cu)، آهن (Fe)، منگنز (Mn)، نیکل (Ni) و روی (Zn) در هفت مارک تنباکو پرمصرف شرق ایران، ۲- مقایسه سطح آلودگی در تنباکوه‌های مورد مطالعه با سایر تنباکوها در کشور و جهان، ۳- محاسبه خطر سرطان‌زایی و غیرسرطان‌زایی فلزات سنگین موجود در تنباکو از طریق قرار گرفتن در معرض استنشاق و ۴- شبیه‌سازی مقادیر سرطان‌زا و غیرسرطان‌زا از طریق مدل مونت‌کارلو بود.

قلیان با خاستگاه خاورمیانه یکی از روش‌های قدیمی مصرف تنباکو می‌باشد.^۹ عوامل متعددی مانند در دسترس بودن طعم‌های جذاب قابل توجه و تصور غلط مبنی بر کم خطر بودن قلیان نسبت به سایر دخانیات‌ها، دلیل اصلی گرایش بیشتر مردم جهت استعمال قلیان می‌باشد. مخلوط‌های تنباکوی مورد استفاده در قلیان بسیار متفاوت است.^{۶-۹}

این مخلوط که معمولاً به‌عنوان "مس" نامیده می‌شود، معمولاً حاوی حدود ۳۰٪ تنباکو است و ۷۰٪ باقی‌مانده ترکیبی از طعم‌دهنده‌ها، گلیسرول و شیرین‌کننده‌ها (مانند ملاس و عسل) است.^۴ بیش از ۴۰۰۰ ماده شیمیایی (هیدروکربن‌ها، آلدیدها، کتون‌ها، هیدروکربن‌های معطر و فلزات سنگین) از تنباکو جدا شده‌اند که براساس شاخص ریسک سلامتی آنها توسط آژانس بین‌المللی تحقیقات سرطان (IARC) در گروه‌های مختلف طبقه‌بندی شده‌اند.^{۱۱-۱۲} فلزات سنگین یکی از مهمترین آلاینده‌های تنباکو و دود قلیان می‌باشند.^{۱۳} مقدار این عناصر در تنباکو به ژنوتیپ، نوع آب، خاک و pH خاک، شرایط جغرافیایی منطقه، موقعیت ساقه، کودها و آفت کش‌های مصرفی بستگی دارد. از طرفی دیگر با توجه به تنوع بالای ترکیب تنباکو مورد استفاده در قلیان، نوع و تعداد ترکیبات شیمیایی خطرناک در فرمولاسیون‌های مختلف و دود ناشی از آن، متفاوت است.^{۱۴، ۱۵} گیاه تنباکو منبع غنی از فلزات سنگین است و برخی از این عناصر مانند سرب، کادمیوم و روی را به‌طور قابل‌توجهی نسبت به سایر عناصر بیشتر جذب می‌کند. این عناصر سمی در طول دوران رشد گیاه تنباکو در برگ‌های آن تجمع می‌یابند. این فلزات به‌دلیل سمیت، پایداری و عدم تجزیه بیولوژیکی، قابلیت تجمع در بافت‌ها و اندام‌های مختلف بدن را دارند. از این رو حتی در غلظت‌های خیلی پایین نیز برای مصرف‌کنندگان بسیار سمی می‌باشند.^{۱۳} از این‌رو برخی از فلزات سنگین مانند کادمیوم، آرسنیک، سرب، کروم و نیکل توسط IARC به‌عنوان مواد سرطان‌زا برای انسان اعلام شده است.^{۱۶}

مطالعه Shekoohiyani بر روی انواع رایج تنباکو با برندهای مختلف نشان داد که میزان این فلزات بالا بوده و در محصولات و برندهای تنباکو متفاوت است.^۴ Yousefinejad غلظت عناصر روی، سرب، مس، کادمیوم و آرسنیک را در تنباکوی قلیان و آب قلیان قهوه خانه‌های شهر سنندج مورد بررسی قرار دادند. نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد که روی و آرسنیک به‌ترتیب بیشترین و کمترین

روش بررسی

تعیین غلظت فلزات سنگین در فیلتر و تنباکو دستگاه Inductively coupled plasma mass spectrometry, Perkin, ELAN6100, DRC-e, ICP, MASS استفاده گردید.^۹

روش هضم اسیدی: در پایان هر مرحله فیلتر به کارگرفته شده جهت سنجش فلزات سنگین از مسیر دود جدا گردید و به روش هضم اسیدی تعیین سنجش فلزات سنگین شد، این کار برای هر فیلتر سه بار تکرار شد. برای سنجش فلزات سنگین در فیلتر ابتدا هر فیلتر جدا شده از مسیر قلیان به مدت ۲۴ ساعت در داخل آون دمایی در دمای ۱۵۰ °C جهت از بین بردن رطوبت قرار داده شد. فیلتر خشک شده با هاون آسیاب گردید. سپس فیلتر آسیاب شده در داخل ارلن مایر ۱۰۰ ml قرار داده شد و جهت هضم شیمیایی نمونه‌ها ۱۰ ml اسید نیتریک ۶۵٪ به هریک از نمونه‌ها اضافه گردید. سپس نمونه‌ها بدون اعمال حرارت در طول شب در آزمایشگاه نگهداری شدند تا به آهستگی هضم گردند. در مرحله بعد ۵ ml اسید کلریدریک ۳۷٪ به نمونه‌ها اضافه گردید سپس نمونه‌ها داخل حمام بن ماری در دمای ۱۰۵ °C تا تشکیل مایع شفاف، قرار داده شدند تا کاملاً هضم گردند. پس از هضم، با آب دوبار تقطیر حجم نمونه‌ها به ۲۵ ml رسانده شد و پیش از آنالیز فلزات سنگین موجود در فیلتر، نمونه‌ها با کاغذ صافی واتمن (فیلتر ۰/۴۵ μm) فیلتر شدند.^{۱۹}

ارزیابی ریسک غیرسرطان‌زایی و سرطان‌زایی: در این مطالعه میانگین دوز روزانه دریافتی فلزات سنگین از مسیر استنشاق ADD_{inh} (average daily dose inhalation)، ضریب خطر Hazard quotient (HQ)، Hazard index (HI)، Cancer risk (CR) و خطر افزایش سرطان در طول عمر Incremental lifetime cancer rate (ILCR)، از معادلات ۵-۱ استفاده شد.^{۱۸}

$$ADD_{inh} = \frac{(C \times TC \times ABS \times EF \times ED \times CF)}{AT \times BW} \quad -1$$

$$HQ = \frac{ADD_{inh}}{RfD} \quad -2$$

$$HI = \sum HQ \quad -3$$

$$CR = ADD_{inh} \times SF \quad -4$$

$$ILCR = \sum CR \quad -5$$

در معادلات فوق C (Concentration) میانگین غلظت فلزسنگین در تنباکو (mg/kg)، Tobacco consumption (TC) نرخ مصرف تنباکو

مواد شیمیایی و معرف‌ها: تمامی معرف‌ها مانند اسید نیتریک (HNO₃) با خلوص (۶۵٪)، اسید پرکلریک (HClO₄) با خلوص (۷۰٪) و اسید سولفوریک (H₂SO₄) با خلوص (۹۸٪) از Merck آلمان خریداری شدند. ظروف با مواد شوینده شسته شده، در پنج مولار HNO₃ به مدت یک شب خیسانده شده، با آب دیونیزه شسته شده و در نهایت در فر خشک شدند.

جمع‌آوری تنباکو: این مطالعه توصیفی-تحلیلی از فروردین ۱۴۰۱ تا مهر ۱۴۰۱ براساس مصوبه کمیته اخلاق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی سبزوار با کد اخلاق IR.MEDSAB.REC.1400.078 انجام شد. برای تعیین نوع تنباکوهای رایج مورد استفاده در قلیان با ۱۰۰ نفر مصاحبه شد. نتایج نشان داد که هفت نوع الراج، امور دوسیپ، الفاخر، نخل، مزایا، الروابی و سنتی بدون طعم از پر مصرفترین تنباکوها هستند. جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از پرسشنامه انجام شد. برای ناشناس بودن داده‌های این مصاحبه‌ها، اسامی خانواده شرکت‌کنندگان حذف و تحلیلگر از ویژگی‌های افراد اطلاعی نداشت. همچنین از کلیه شرکت‌کنندگان رضایت آگاهانه گرفته شد.

نمونه‌برداری و آنالیز فلزات سنگین در دود حاصل از سوختن طعم‌های مختلف تنباکو بدین صورت انجام گردید که ابتدا مقدار ۷۵۰ ml آب مقطر داخل مخزن آب ریخته شد، آنگاه بخش‌های مختلف قلیان به هم دیگر متصل شدند به طوری که بدنه قلیان به مقدار ۳۰ mm در داخل آن قرار می‌گرفت. سپس در سر قلیان ۲۰ g تنباکو مورد مطالعه (به‌طور جداگانه) قرار داده شده و با استفاده از یک ورق آلومینیومی دارای روزنه‌های ریز پوشانده گردید.

در ادامه جهت ایجاد گرما مقدار ۶ g زغال چوب که پیش‌تر گرم شده بود و بر روی ورق قرار گرفت. سپس شلنگ قلیان به یک پمپ نمونه‌برداری فردی (مدل skc) با دبی ۷ l در دقیقه متصل شد و در مسیر شلنگ قلیان به پمپ جهت نمونه‌برداری از فلزات سنگین یک فیلتر فایبر گلاس با قطر خارجی ۲۵ mm و روزنه ۰/۴۵ میکرون قرار داده شد. هر جلسه قلیان کشیدن معادل ۱۷۰ پک بود که حجم هر پک ۵۳۰ ml، زمان هر پک ۲/۶ ثانیه و فاصله هر پک ۲۰ ثانیه بود. پس از اتمام جلسه قلیان، جهت استخراج فلزات سنگین فیلتر فایبر گلاس نیز از روش هضم اسیدی استفاده گردید. در نهایت جهت

جدول ۱: مقادیر RfD و SF جهت محاسبه ریسک سلامت. ۲۳-۲۶^{۲۱}

فلزات سنگین	RfD (mg/kg/d)	SF (kg-d/mg)
AS	3×10^{-4}	۱/۵
Cd	1×10^{-3}	۱/۵
Pb	$3/5 \times 10^{-3}$	۰/۰۴۲
Cr	۱/۵	۰/۵
Ni	۰/۰۲	۰/۹۱
Cu	۰/۰۴	
Zn	۰/۳	
Fe	۰/۷	
Mn	۰/۱۴	

از روش‌های مدل‌سازی است که به‌طور گسترده برای ارزیابی ریسک احتمالی استفاده می‌شود، این مدل می‌تواند یک متغیر تصادفی آماری از هر متغیر ورودی با مقدار مشخص تولید کند.^{۱۸} در شبیه‌سازی مونت کارلو، ریسک‌های ILCR و HI چندین بار با مقادیر تصادفی مختلف همه ورودی‌ها محاسبه می‌شوند. در محاسبه ریسک سلامتی برای یک جمعیت در معرض مواجهه با یک یا چند عامل خطر بالقوه، وقتی که تنها از یک عدد (Values point-single) برای برآورد ریسک مربوطه استفاده شود، احتمال تداخل و خطا و در نهایت عدم اطمینان از نتایج کسب شده حاصل می‌شود. بنابراین، ریسک خروجی به جای یک مقدار واحد، دامنه‌ای از مقادیر دارد. در این مطالعه از نرم‌افزار کریستال بال (Crystal ball software, Oracle, USA) برای شبیه‌سازی با ۱۰۰۰۰۰ آزمایش انجام شد.^{۱۸}

یافته‌ها

غلظت فلزات سنگین در نمونه‌های فیلتر مختلف: میانگین غلظت و انحراف استاندارد برای ۱۱ فلز سنگین (Mn, Fe, Cu, Cr, Cd, Ba, As) از تنباکوی (Zn, Pb, Ni, Mo) در ۷ فیلتر قرارداد شده در مسیر قلبان که تنباکوی آنها از تنباکوی پرمصرف قلبان شرق کشور (الراج، امور دوسیب، الفاخر، نخل، مزایا، الروابی و سستی بدون طعم) در نمودار ۱ ارایه شده است. مقدار SD پایین برای غلظت فلزات سنگین در فیلترها نشان‌دهنده کیفیت خوب داده‌های تجزیه و تحلیل شده است. همانطور که نشان داده شده است غلظت فلزات سنگین آرسنیک،

(۲۰ g/day)، ABS (absorption factor) نرخ جذب (۱۰ تا ۱۰۰٪) و بدون واحد)، Exposure frequency (EF) تناوب مواجهه (سال/۳۶۵)، Exposure duration (ED) مدت زمان مواجهه (۵۱ سال)، Conversion factor (CF) ضریب تبدیل (kg/mg)، Body weight (BW) وزن بدن (۷۰ kg)، Average time (AT) میانگین زمان مواجهه (روز $ED \times 365 = 18615$ برای فلزات غیرسرطان‌زا $70 \times 365 = 25550$ روز برای فلزات سرطان‌زا) می‌باشد.

مقادیر RfD (Reference concentration) و Slope Factors (SF)

برای هر فلز سنگین در جدول ۱ ارایه شده است.

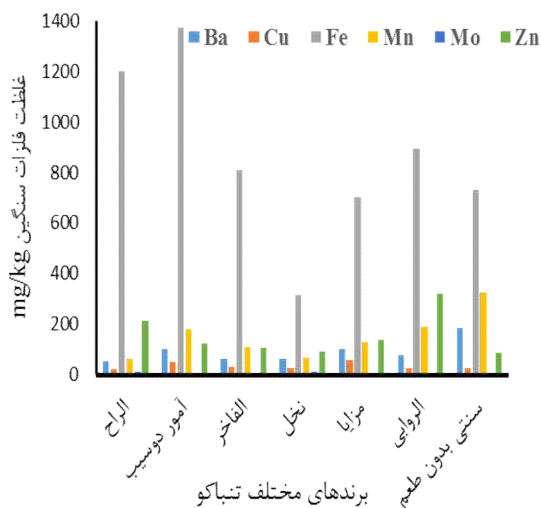
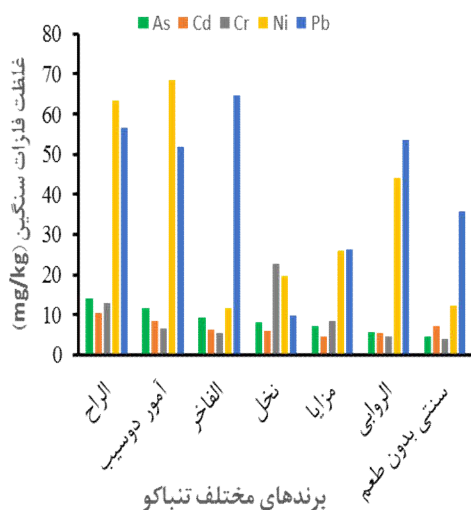
با توجه به مقدار HI، اگر $HI \leq 1$ باشد، هیچ اثر نامطلوبی بر سلامت انسان وجود ندارد و اگر $HI \geq 1$ باشد، خطر بالقوه غیرسرطان‌زا وجود دارد. طبق دستورالعمل United states environmental protection agency (USEPA)، اگر ILCR کمتر از 1×10^{-6} باشد، خطر سرطان‌زایی ناچیز وجود دارد، اگر ILCR بالاتر از 1×10^{-4} باشد، برای سلامت انسان مضر است و اگر خطر سرطان‌زایی $1 \times 10^{-6} \leq ILCR \leq 1 \times 10^{-4}$ باشد، ریسک سرطان‌زایی در محدوده قابل قبول یا قابل تحمل می‌باشد.^{۲۰}

آنالیز آماری داده‌ها توسط SPSS software, version 21 (IBM SPSS, Armonk, NY, USA) جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطمینان از صحت نتایج میزان فلزات در نمونه‌ها با سه بار تکرار و میانگین آنها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

به‌منظور تعیین توزیع نرمال بودن داده‌ها، آمار توصیفی مانند میانگین و انحراف معیار برآورد شد. بر روی داده‌های گردآوری شده آزمون‌های کولموگوروف-اسمیرنوف (Kolmogorov-Smirnov) و شاپیرو-ویلک (Shapiro-Wilk) انجام شد. همانطور که انتظار می‌رفت، مجموعه داده‌ها از توزیع نرمال پیروی نکردند. بنابراین، رابطه بین غلظت فلزات سنگین در تنباکوی مختلف با استفاده از آزمون ناپارامتریک (Kruskal-Wallis) بررسی شد.

بدین صورت که ابتدا نرمال بودن داده‌ها با استفاده از آزمون Kolmogorov-Smirnov مورد بررسی و سپس برای مقایسه میانگین غلظت فلزات سنگین بین طعم‌های مختلف تنباکو از آزمون ناپارامتریک Kruskal-Wallis استفاده شد. در تجزیه و تحلیل آماری، $P < 0/05$ برای در نظر گرفتن معناداری استفاده شد.

شبیه‌سازی مونت کارلو (Monte Carlo Simulation, MCS): یکی

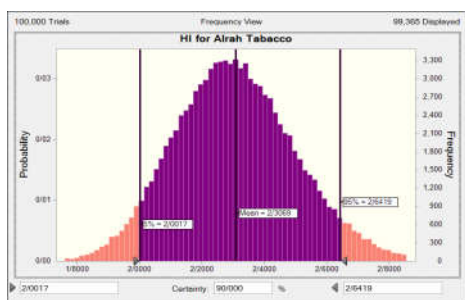
نمودار ۱: مقایسه مقادیر فلزات سنگین در مسیر دود تنباکوه‌های مختلف

آرسنیک با مقدار $1/59$ بیشترین مقدار ریسک غیرسرطان‌زایی را نسبت به سایر فلزات سنگین داشت. این درحالی بود که فلز سرب با مقدار 5.65×10^{-5} کمترین و فلز نیکل با مقدار 1.34×10^{-3} بیشترین ریسک سرطان‌زایی را در این تنباکو داشت. در مسیر دود تنباکوه‌های آمور دوسیب و الفاخر فلز کروم به ترتیب با 1.1×10^{-3} و 1×10^{-4} کمترین مقدار ریسک غیرسرطان‌زایی را داشتند، همچنین مسیر دود در این دو نوع تنباکو آرسنیک به ترتیب با مقادیر $1/14$ و $1/43$ بیشترین مقدار ریسک سرطان‌زایی را نسبت به سایر فلزات داشتند. فلزات کروم، با مقدار 5×10^{-4} در مسیر دود تنباکوه‌های نخل بیشتر مقدار غیرسرطان‌زایی را در بین فلزات مورد بررسی در این طعم داشتند. در برند نخل، مزایا و الروبی فلز کروم به ترتیب با 5×10^{-5} و 2×10^{-4} کمترین میزان ریسک غیرسرطان‌زایی را داشت. این در حالی است که در این سه برند فلز سرب به ترتیب با 1.46×10^{-5} ، 3.69×10^{-5} و 5.33×10^{-5} کمترین میزان ریسک سرطان‌زایی داشت.

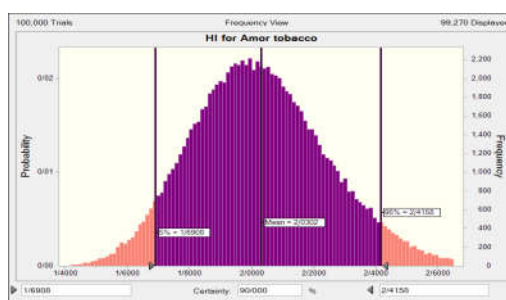
در مسیر دود تنباکوی سنتی بدون طعم فلز آرسنیک و نیکل با مقدار 5.87×10^{-1} و 2.70×10^{-3} به ترتیب بیشترین ریسک غیرسرطان‌زایی و سرطان‌زایی را نسبت به سایر فلزات داشتند.

کادمیوم و مولیبدن در مسیر دود تنباکو با برند الراح نسبت به سایر انواع تنباکو بالاتر بود. به طوری که مقادیر فلزات سنگین آرسنیک، کادمیوم و مولیبدن برای این برند به ترتیب $14/2 \pm 0/05$ $\mu\text{g/g}$ ، $10/4 \pm 0/06$ و $11/6 \pm 0/04$ بود. همچنین غلظت فلزات باریوم و منگنز در مسیر دود تنباکو سنتی بدون طعم نسبت به سایر برندها بالاتر بود. مقادیر باریوم و منگنز برای این برند به ترتیب $184/13 \pm 0/94$ mg/kg و $326/13 \pm 0/15$ به دست آمد. غلظت فلزات آهن و نیکل در مسیر دود تنباکو از نوع آمور دوسیب به ترتیب $1375 \pm 4/9$ $\mu\text{g/g}$ و $68 \pm 0/47$ بود که نسبت به سایر انواع تنباکو بالاتر بود. فلزات کروم، سرب، مس و روی به ترتیب با غلظت‌های $22/8 \pm 0/88$ ، $64/67 \pm 0/88$ ، $318/68 \pm 0/95$ و $48 \pm 0/97$ در مسیر دود تنباکوه‌های با اسم تجاری نخل، الفاخر، مزایا و الروبی نسبت به سایر تنباکوه‌های مورد مطالعه بالاتر بود.

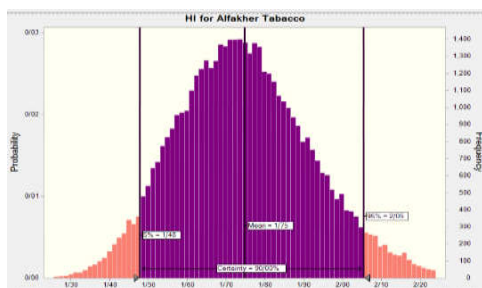
خطرات غیرسرطان‌زایی و سرطان‌زایی: نتایج این مطالعه نشان داد که ترتیب شدت اثر غیرسرطان‌زایی برای تنباکوه‌های مورد مطالعه به ترتیب آموردوسیب < الراح < نخل < مزایا < الروبی < الفاخر < سنتی بدون طعم بود. جدول ۲ نشان می‌دهد که در تنباکو الراح،

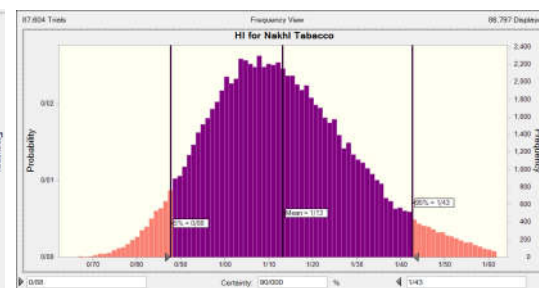
(a)

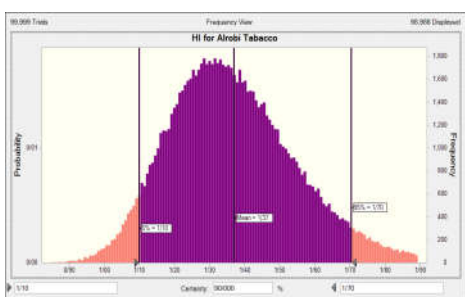
(b)

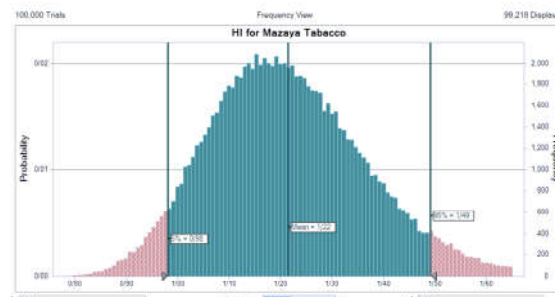
(c)

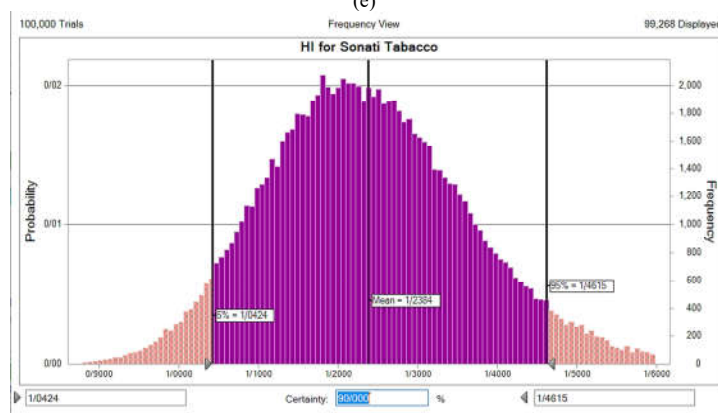
(d)

(e)

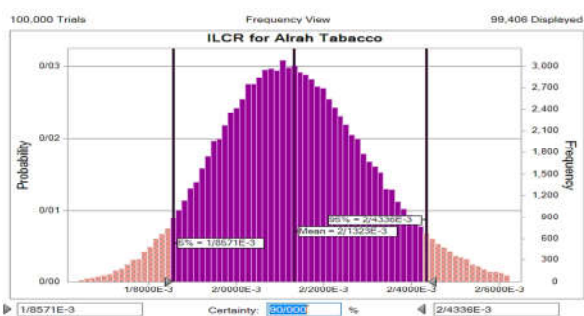

(f)

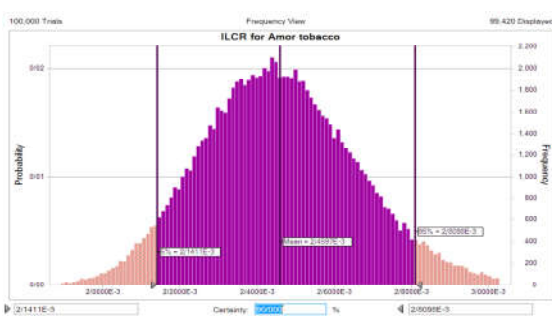

(g)

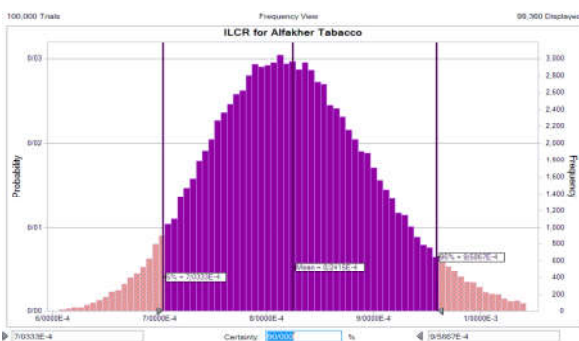
نمودار ۲: شبیه‌سازی مونت‌کارلو برای تخمین ریسک غیرسرطان‌زایی در مسیر دود تنباکوه‌های الراح (a)، آموردوسیب (b)، الفاخر (c)، نخل (d)، الروی (e)، مزایا (f)، سستی بدون طعم (g).

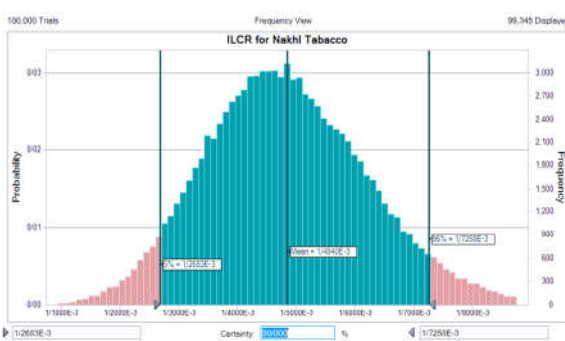
(a)

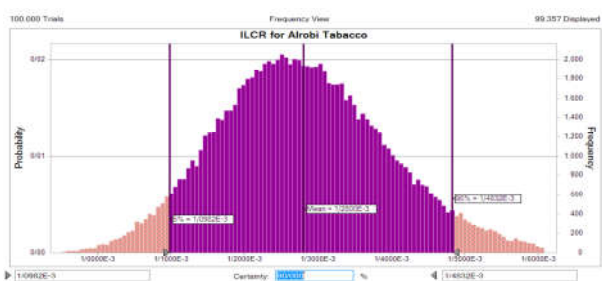
(b)

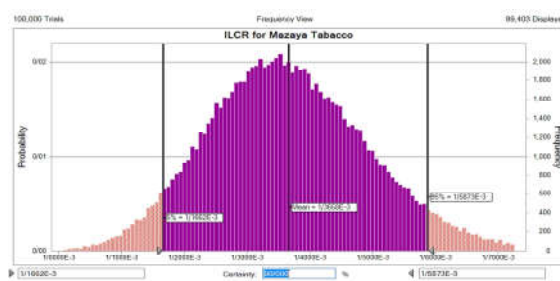
(c)

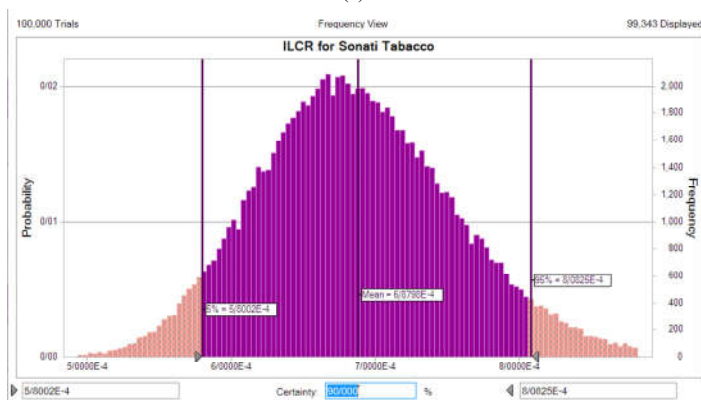
(d)

(e)

(f)

(g)

نمودار ۳: شبیه‌سازی مونت کارلو برای تخمین ریسک سرطان‌زایی در مسیر دود تنباکوی‌های الراح (a)، آموردوسیب (b)، الفاخر (c)، نخل (d)، الروبی (e)، مزایا (f)، ستی بدون طعم (g).

جدول ۲: خطرات غیرسرطان‌زایی (THQ) و سرطان‌زا (CR) برای قرارگرفتن در معرض استنشاق در جامعه هدف

غیرسرطان‌زایی (THQ)									نوع تنباکو
Fe	Zn	Mn	Cu	Pb	Ni	Cr	Cd	As	
$5/7 \times 10^{-3}$	$2/3 \times 10^{-2}$	$1/56 \times 10^{-2}$	$1/8 \times 10^{-2}$	$5/4 \times 10^{-1}$	$1/05 \times 10^{-1}$	3×10^{-2}	$3/93 \times 10^{-1}$	1/59	الراح
7×10^{-2}	$1/4 \times 10^{-2}$	$1/37 \times 10^{-2}$	2×10^{-2}	$4/92 \times 10^{-1}$	$1/1 \times 10^{-1}$	$1/1 \times 10^{-3}$	$3/22 \times 10^{-1}$	1/43	آمور دوسیپ
4×10^{-2}	$3/19 \times 10^{-3}$	3×10^{-2}	3×10^{-2}	$6/1 \times 10^{-2}$	2×10^{-2}	1×10^{-2}	$2/3 \times 10^{-1}$	1/14	الفاخر
1×10^{-2}	$2/65 \times 10^{-3}$	2×10^{-2}	2×10^{-2}	1×10^{-1}	3×10^{-2}	5×10^{-2}	$2/2 \times 10^{-1}$	1/08	نخل
3×10^{-2}	$4/21 \times 10^{-3}$	3×10^{-2}	5×10^{-3}	$2/5 \times 10^{-1}$	4×10^{-2}	2×10^{-2}	$1/8 \times 10^{-3}$	$9/5 \times 10^{-1}$	مزایا
4×10^{-2}	4×10^{-3}	5×10^{-2}	2×10^{-2}	$5/1 \times 10^{-1}$	7×10^{-2}	1×10^{-2}	$2/24 \times 10^{-1}$	$8/5 \times 10^{-1}$	الروایی
$3/46 \times 10^{-2}$	$2/57 \times 10^{-3}$	$7/71 \times 10^{-2}$	$2/07 \times 10^{-2}$	$5/04 \times 10^{-1}$	$2/09 \times 10^{-2}$	1×10^{-2}	$2/75 \times 10^{-1}$	$5/87 \times 10^{-1}$	ستنی بدون طعم
سرطان‌زایی (CR)									
				$5/65 \times 10^{-5}$	$1/34 \times 10^{-3}$	$1/57 \times 10^{-4}$	$4/19 \times 10^{-4}$	$5/1 \times 10^{-4}$	الراح
				$5/14 \times 10^{-5}$	$1/46 \times 10^{-3}$	$5/71 \times 10^{-4}$	$3/43 \times 10^{-4}$	$4/59 \times 10^{-3}$	آمور دوسیپ
				$6/4 \times 10^{-5}$	$2/55 \times 10^{-4}$	$6/74 \times 10^{-5}$	$2/49 \times 10^{-4}$	$3/65 \times 10^{-4}$	الفاخر
				$1/46 \times 10^{-5}$	$5/98 \times 10^{-4}$	$3/81 \times 10^{-4}$	$3/31 \times 10^{-4}$	$4/83 \times 10^{-4}$	نخل
				$3/69 \times 10^{-5}$	$7/87 \times 10^{-4}$	$1/54 \times 10^{-4}$	$2/67 \times 10^{-4}$	$4/25 \times 10^{-4}$	مزایا
				$5/33 \times 10^{-5}$	$9/46 \times 10^{-4}$	$7/06 \times 10^{-5}$	$2/37 \times 10^{-4}$	$2/71 \times 10^{-4}$	الروایی
				$5/32 \times 10^{-5}$	$2/7 \times 10^{-3}$	$5/82 \times 10^{-5}$	$2/94 \times 10^{-4}$	$1/87 \times 10^{-4}$	ستنی بدون طعم

بحث

نتایج نشان‌دهنده این است که غلظت انواع فلزات سنگین در مسیر دود نمونه‌های تنباکو مورد مطالعه $Fe > Zn > Mn > Ba > Pb > Ni > Cu > Mo > Cr > As > Cd$ بود. مقادیر غلظت فلزات سنگین در مطالعه Pourkhabbaz کمتر از محتوای مطالعه فعلی بود.^{۱۹} نتایج آزمون نرمال بودن (داده‌ها نشان داده نشده است) نشان می‌دهد که توزیع فلزات سنگین در تنباکوها نرمال نبود ($P < 0/05$) آزمون کروسیال-والیس در تجزیه و تحلیل ناپارامتریک نشان داد که غلظت فلزات سنگین از نظر آماری معنادار است ($P < 0/05$). تنباکو ستی بدون طعم کمترین مقدار کروم ($4/12 \pm 0/04 \mu g/g$)، آرسنیک ($4/45 \pm 0/01 \mu g/g$)، مولیبدن ($6 \pm 0/02 \mu g/g$) و روی ($88/67 \pm 0/13 \mu g/g$) را نسبت به سایر تنباکوهای مورد مطالعه داشت. همچنین تنباکو با نام تجاری نخل کمترین مقدار فلز سرب ($10 \pm 0/06 \mu g/g$) و آهن ($315 \pm 1/02 \mu g/g$) را نسبت به سایر تنباکوها مسیر دود داشت. غلظت فلز کادمیوم در

مدل‌سازی خطرات غیرسرطان‌زا و سرطان‌زا: مقادیر غیرسرطان‌زا و سرطان‌زا با مدل مونت کارلو با استفاده از نرم‌افزار Crystal ball با ۱۰۰۰۰۰ تکرار شبیه‌سازی شد. تجزیه و تحلیل عدم قطعیت خطر غیرسرطان‌زایی برای تمام فلزات سنگین در مسیر دود هفت نوع تنباکو در نمودار ۲ و ۳ با فاصله اطمینان ۹۵٪ نشان داده شده است. نتایج بیانگر این است که سطح HI با اطمینان ۹۵٪ در مسیر دود تنباکوهای الراح، آموردوسیپ، الفاخر، الروبی، مزایا، ستی بدون طعم و نخل به ترتیب ۲/۶۴، ۲/۴۱، ۲/۰۵، ۱/۷، ۱/۴۹، ۱/۴۶ و ۱/۴۴ بود. بنابراین، HI برای تنباکوی‌های مورد مطالعه بالاتر از ۱ بود که نشان‌دهنده پتانسیل خطر غیرسرطان‌زایی برای مصرف‌کنندگان است. تجزیه و تحلیل عدم قطعیت خطر سرطان‌زایی برای فلزات سنگین با سطح اطمینان ۹۵٪ به ترتیب به صورت آمور دوسیپ، الراح، نخل، مزایا، الروبی، الفاخر و ستی بدون طعم به ترتیب $2/8 \times 10^{-3}$ ، $2/43 \times 10^{-3}$ ، $1/72 \times 10^{-3}$ ، $1/58 \times 10^{-3}$ ، $1/43 \times 10^{-3}$ ، $1/58 \times 10^{-3}$ و $9/58 \times 10^{-4}$ بود.

که مقدار HI برای همه تنباکوهای مورد بررسی بیشتر از یک بود و می‌توان چنین استنباط کرد که مصرف همه تنباکوهای مورد بررسی می‌تواند از طریق قرار گرفتن در معرض طولانی‌مدت استنشاقی، اثرات سلامتی غیرسرطان‌زا برای کسی که تنباکو به شکل قلیان مصرف می‌کنند داشته باشد. مقدار ریسک قابل تحمل در این مطالعه بالاتر از حد قابل تحمل HI=1 می‌باشد. در مطالعه Shekoohian نیز مقدار HI در تمام تنباکوهای مورد مطالعه بالاتر از یک بود.^۴

مقدار ILCR یا شاخص سرطان‌زایی در تنباکو آمور دوسیب با مقدار 2.8×10^{-3} نسبت به سایر تنباکوها بالاتر بود. تنباکو سنتی بدون طعم کمترین مقدار شاخص ILCR نسبت به سایر تنباکوها داشت و این مقدار 8.8×10^{-4} بود. به‌طور کلی ترتیب شدت اثر سرطان‌زایی آمور دوسیب <الراح> <نخل> <مزایا> <الروبی> <الفاخر> سنتی بدون طعم بود. با توجه به نتایج به‌دست آمده در تنباکو الراح و الفاخر شاخص ریسک سرطان‌زایی آرسنیک نسبت به سایر فلزات بالاتر بود. در صورتی که فلز کروم در تنباکو آمور دوسیب بیشترین ریسک سرطان‌زایی را داشت. این درحالی است که در سایر تنباکوها فلز نیکل بیشترین ریسک سرطان‌زایی را به خود اختصاص داده بود. مقادیر سرطان‌زا برای همه تنباکوهای مورد بررسی در معرض خطر مضر قرار دارند و این موضوع نشان می‌دهد که این تنباکوها می‌توانند خطر سرطان‌زایی برای این فلز داشته باشند.

نتایج تحلیل حساسیت برای پارامترهای ورودی بر روی ریسک غیرسرطان‌زایی و سرطان‌زایی نشان داد سهم نسبی هر یک از پارامترهای ورودی در عدم قطعیت و تغییرپذیری ریسک غیرسرطان‌زایی و سرطان‌زایی با استفاده از ضریب همبستگی اسپیرمن (Spearman correlation coefficient) ارزیابی شد. ضریب بالاتر بدون در نظر گرفتن علامت آن (مثبت و منفی) نشان‌دهنده تأثیر بیشتر در عدم اطمینان و تغییرپذیری ریسک غیرسرطان‌زایی و سرطان‌زایی است. در تنباکو الراح، آمور دوسیب، الفاخر و سنتی بدون طعم، منغیر وزن بدن بیشترین سهم را در عدم قطعیت و عدم قطعیت و تغییرپذیری ریسک غیرسرطان‌زایی را داشت. این مقدار به‌ترتیب ۸۴٪، ۵۱٪، ۶۰٪، ۵۷٪- بود. این درحالی است که در تنباکوهای نخل، مزایا و الروبی آرسنیک به‌ترتیب با ۷۲٪، ۵۹٪ و ۶۲٪ بیشترین تأثیر را در عدم قطعیت و تغییرپذیری ریسک غیرسرطان‌زایی را داشت. همچنین در تنباکو الراح، آمور دوسیب، نخل، الفاخر، الروبی،

مسیر دود تنباکو با نام تجاری الروبی نسبت به سایر برندها کمترین مقدار را داشت و مقدار آن $4/56 \pm 0/12 \mu\text{g/g}$ به‌دست آمد. افزون‌بر آن کمترین مقدار فلز نیکل با غلظت $11/73 \pm 0/32 \mu\text{g/g}$ در مسیر دود تنباکو با اسم تجاری الفاخر به‌دست آمد. این درحالی است که تنباکو با اسم تجاری الراح کمترین مقدار فلزات مس، باریم و منگنز را در بین سایر تنباکوهای تجاری مورد مطالعه به خود اختصاص داد. غلظت فلزات مس، باریم و منگنز به‌ترتیب $21/6 \pm 0/45 \mu\text{g/g}$ ، $56/4 \pm 0/89 \mu\text{g/g}$ و $65/67 \pm 0/45 \mu\text{g/g}$ بود.

غلظت بالاتر فلزات سنگین در مسیر دود تنباکوهای محلی احتمالاً به منابع مختلف فلزات سنگین در محیط مربوط می‌شود. از سوی دیگر، فلزات سنگین می‌توانند از طریق خاک، آب، کود و آلودگی هوا در تنباکو تجمع کنند.^۹

Hessami و Golia نشان دادند که غلظت فلزات سنگین در برگ‌های تنباکو با در دسترس بودن این فلزات در خاک مرتبط است. آنها گزارش کردند که مقادیر pH پایین خاک می‌تواند یک عامل اساسی در افزایش دسترسی به فلزات در برگ‌های تنباکو باشد.^{۲۱ و ۲۲} Pourkhabbaz و همکاران فلزات سمی موجود در تنباکوهای برندهای مختلف سیگار ایرانی را بررسی کردند.^{۱۹} نتایج نشان داد ترتیب فلزات سنگین $\text{Zn} > \text{Ni} > \text{Cu} > \text{Co} > \text{Cd}$ و محتوای فلزات سنگین سیگارهای ایرانی مشابه مقادیر گزارش شده در سراسر جهان است.

در حال حاضر هیچ استاندارد یا دستورالعملی برای سطوح فلزات سنگین در محصولات تنباکو در جهان وجود ندارد. بنابراین، میانگین غلظت فلزات سنگین به‌دست‌آمده برای تنباکوهای مختلف با مقاله مختلف مقایسه شد.

جهت نرمال بودن داده‌ها از آزمون ناپارامتری کروسکال-والیس استفاده گردید. نتایج آن نشان داد که تفاوت معناداری آماری بین غلظت فلزات در مسیر دود برندهای مختلف وجود داشت ($P < 0/05$). با توجه به اینکه در حال حاضر هیچ استاندارد یا دستورالعملی برای سطوح فلزات سنگین در محصولات تنباکو در جهان وجود ندارد. بنابراین، میانگین غلظت فلزات سنگین به‌دست‌آمده برای تنباکوهای مختلف با نتایج سایر مطالعات مشابه مقایسه گردید.^{۱۹ و ۲۱ و ۲۲} به‌طوری‌که اکثر غلظت فلزات سنگین برای تنباکوهای مورد بررسی پایین‌تر از مقادیر گزارش شده در مطالعه Shekoohian بود.^۴

خطرات تخمینی غیرسرطان‌زایی فلزات سنگین بیانگر این است

مدل مونت کارلو بر روی HI و ILCR با سطح اطمینان ۹۵٪ نشان داد که هر دوی آنها در شرایط مضر قرار دارند. بنابراین، برای بهبود کیفیت تنباکو، نظارت و کنترل نظارتی بر کشت توتون و فرآوری محصول ضروری است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که استعمال دخانیات یکی از عوامل اصلی ایجاد فلزات سنگین سمی برای مصرف‌کنندگان است. دوز-پاسخ ارتباط بین تماس با فلزات سنگین و ارزیابی خطر را نشان می‌دهد که باعث مانع توسعه محدودیت‌های نظارتی می‌شود.^۸

سپاسگزاری: این مقاله حاصل بخشی از پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مهندسی بهداشت محیط با عنوان "بررسی تاثیر دندریمر پلی‌آمید بر اصلاح سطح ایروزل گرافن و کارایی آن در حذف فلزات سنگین از جریان دود قلیان، در سال ۱۴۰۰ با کد ۴۰۰۰۵۹ استخراج شده است.

مزایا و سستی بیشترین تاثیر را در عدم قطعیت و تغییرپذیری ریسک سرطان‌زایی را داشت و فلز آرسنیک در تنباکوه‌های امور دوسیب، نخل، الفاخر، الروبی و مزایا و کادمیوم در تنباکوه‌های الراج و سستی بدون طعم در عدم قطعیت و تغییرپذیری ریسک سرطان‌زایی نقش داشتند.

در این مطالعه غلظت فلزات سنگین در هفت نوع تنباکو پرمصرف در شرق ایران و خطرات مرتبط با سلامت انسان مقایسه گردید. نتایج زیر به دست آمد، بیشترین و کمترین غلظت فلزات سنگین در توتون مورد بررسی مربوط به آهن و کادمیوم بود. HI در تمام تنباکوه‌های مورد بررسی بالاتر از دستورالعمل‌های EPA بود HI (>1) و این نشان می‌دهد که خطر غیر سرطان‌زا سلامت انسان را تهدید می‌کند. مقادیر ILCR در تمام تنباکوه‌های مورد بررسی در سطح مضر ($ILCR > 1 \times 10^{-4}$) قرار داشت و لازم است به اندازه‌گیری منظم فلزات سنگین در محصولات تنباکو توجه بیشتری شود. شبیه‌سازی

References

- Hossain, Md Tawhid, Hassi, Ummehani Huq, SM Imamul. Evaluation of the prevalence of waterpipe tobacco smoking and its related factors in Tehran, Islamic Republic of Iran. *EMHJ-Eastern Mediterranean Health Journal*, 2017; 23(2): p. 94-99.
- Makvandi Z, M Sharifi, M Barati, Assessment of Factors Associated With Hookah Consumption Among College Students of Asad Abad City Base on The Theory of Planned Behavior (TPB) in 2015-2016. *Iranian Journal of Health Education and Health Promotion*, 2018; 5(4): p. 270-279.
- Hossain M.T, U Hassi, S.I Huq, Assessment of concentration and toxicological (Cancer) risk of lead, cadmium and chromium in tobacco products commonly available in Bangladesh. *Toxicology reports*, 2018; 5: p. 897-902.
- Shekoochian S, M Mahdavianpour, E Aghayani, Risk assessment and modeling of heavy metals in universal and local types of tobaccos. *International Journal of Environmental Analytical Chemistry*, 2021: p. 1-16.
- Meysamie A, Ghaletaki R, Haghazali M, Fereshteh R, Khalilzadeh Omid Esteghamati A, Abbasi M. Pattern of tobacco use among the Iranian adult population: results of the national Survey of Risk Factors of Non-Communicable Diseases (SuRFNCD-2007). *Tobacco control*, 2010;19(2): p. 125-128.
- Zhang S, Song J, YinwenLiu G. W, Anna R. Trace metal (loid) s exposure through soil-tobacco-human pathway: Availability in metal-contaminated agricultural soils, transfer models and health risk assessment. *Ecotoxicology and Environmental Safety*, 2018; 148: p. 1034-1041.
- Talhout, Reinskje, Schulz T, Florek E, Van Benthem J, Wester P, Opperhuizen A. Hazardous compounds in tobacco smoke. *International journal of environmental research and public health*, 2011. 8(2): p. 613-628.
- Cheng L, Lin C, Liu H, Li L. Health risk of metal exposure via inhalation of cigarette sidestream smoke particulate matter. *Environmental Science and Pollution Research*, 2019; 26: p. 10835-10845.
- Wu H, Liu, Qiyuan Ma, Jin, Liu L, Qu Y, Gong, Yang S, Luo, T. Heavy Metal (loids) in typical Chinese tobacco-growing soils: Concentrations, influence factors and potential health risks. *Chemosphere*, 2020;245: p. 125591.
- Nigra A, Ruiz H, Redon J, Navas A, Tellez-Plaza M, Environmental metals and cardiovascular disease in adults: a systematic review beyond lead and cadmium. *Current environmental health reports*, 2016; 3: p. 416-433.
- Liu, L, Liu X, Xiangyun M, Ning B, Wan X, Analysis of the associations of indoor air pollution and tobacco use with morbidity of lung cancer in Xuanwei, China. *Science of the Total Environment*, 2020; 717 :p. 135232.
- Sultana Mahfuza S, Rana S, Yamazaki S, Aono T, Yoshida S. Health risk assessment for carcinogenic and non-carcinogenic heavy metal exposures from vegetables and fruits of Bangladesh. *Cogent Environmental Science*, 2017; 3(1): p. 1291107.
- Khelifi R, Chaffai H, Head and neck cancer due to heavy metal exposure via tobacco smoking and professional exposure: a review. *Toxicology and applied pharmacology*, 2010; 248(2): p. 71-88.
- Yousefinejad V, Mansouri B, Ramezani Z, Mohammadzadeh N, Akhlaghi Mitra. Evaluation of heavy metals in tobacco and hookah water used in coffee houses in Sanandaj city in 2017. *Scientific Journal of Kurdistan University of Medical Sciences*, 2018; 22(6): p. 96-106.
- Shalyari, N, Hashemi, Alinejad, Abdolazim Ghazizadeh A, RadFard A.H, Dheghian M, Health risk assessment of nitrate in groundwater resources of Iranshahr using Monte Carlo simulation and geographic information system (GIS). *MethodsX*, 2019. 6: p. 1812-1821.
- Smith C.S, Livingston D, Doolittle An. international literature survey of "IARC Group I carcinogens" reported in mainstream cigarette smoke. *Food and Chemical Toxicology*, 1997; 35(10-11): p. 1107-1130.
- Eslami A, Saghi M.H, Rastegar A, Assessment of background gamma radiation and determination of excess lifetime cancer risk

- in Sabzevar City, Iran in 2014. *Tehran University Medical Journal*, 2016;73(10): 751-755.
18. Bazeli J, Ghalehaskar S, Morovati M, Soleimani H, Masoumi, Safdar, Rahmani Sani A, Saghi M.H, Rastegar A. Health risk assessment techniques to evaluate non-carcinogenic human health risk due to fluoride, nitrite and nitrate using Monte Carlo simulation and sensitivity analysis in Groundwater of Khaf County, Iran. *International Journal of Environmental Analytical Chemistry*, 2022; 102(8): p. 1793-1813.
  19. Pourkhabbaz A, Pourkhabbaz H, Investigation of toxic metals in the tobacco of different Iranian cigarette brands and related health issues. *Iranian journal of basic medical sciences*, 2012; 15(1): p. 636.
  20. Adkison, Sarah E O'Connor, Richard J, Bansal-Travers M, Hyland A, Borland R, Yong H.H, Cummings K. M, McNeill A. Thrasher J. F, Hammond D, Electronic nicotine delivery systems: international tobacco control four-country survey. *American journal of preventive medicine*, 2013; 44(3): p. 207-215.
  21. Golia E.A, Dimirkou I, Mitsios, Heavy-metal concentration in tobacco leaves in relation to their available soil fractions. *Communications in Soil Science and Plant Analysis*, 2009; 40(1-6): p. 106-120.
  22. Hessami Z, Masjedi M.R Ghahremani R, Kazempour M, Habib, E, Evaluation of the prevalence of waterpipe tobacco smoking and its related factors in Tehran, Islamic Republic of Iran. 2017.

Risk assessment of carcinogenic and non-carcinogenic effects of exposure to heavy metals in hookah smoke using the monte carlo simulation technique

Taibe Ruenifard M.Sc.¹
Ali Oghazyan M.Sc.²
Mohammad Hossien Saghi
Ph.D.²
Mahdi Ghorbanian Ph.D.³
Ayoob Rastegar Ph.D.^{2*}
Shahram Nazari Ph.D.⁴

1- Student Research Committee,
Sabzevar University of Medical
Sciences, Sabzevar, Iran.

2- Department of Environmental
Health Engineering, School of
Health, Non-Communicable
Diseases Research Center Sabzevar
University of Medical Sciences,
Sabzevar, Iran.

3- Department of Environmental
Health Engineering, School of
Health, Vector-Borne Diseases
Research Center, North Khorasan
University of Medical Sciences,
Bojnord, Iran.

4- Department of Environmental
Health Engineering, School of
Medical Sciences, Khalkhal
University of Medical Sciences,
Khalkhal, Iran.

* Corresponding author: Department of
Environmental Health Engineering,
School of Health, Sabzevar University of
Medical Sciences, Sabzevar, Iran.
Tel: +98-51-44018307
E-mail: rastegar.89@gmail.com

Abstract

Received: 30 May 2023 Revised: 06 Jun. 2023 Accepted: 13 Jun. 2023 Available online: 22 Jun. 2023

Background: This study aimed to evaluate the carcinogenic and non-carcinogenic health risks of heavy metals in seven types of tobacco widely consumed in the east of the country through inhalation exposure.

Methods: This descriptive-analytical study was conducted from April 2022 to October 2022 in the city of Bojnord, Iran on sook of seven popular tobacco brands. Metal concentrations in sook of tobacco were determined using inductively coupled plasma-optical emission spectroscopy. In order to analyze the data and ensure the accuracy of the results, the amount of metals in the samples was repeated three times, and their average was analyzed. Monte Carlo software was used to assess possible risks.

Results: The results of this study showed heavy metal concentrations in sook tobaccos were, respectively, Fe>Zn>Mn>Ba>Pb>Ni>Cu>Mo>Cr>As>Cd. The concentration of heavy metals such as arsenic, cadmium and molybdenum in Alrah brand tobacco was higher than other types of tobacco. So that the amounts of heavy metals including arsenic, cadmium and molybdenum for this brand were 14.2 ± 0.05 , 10.4 ± 0.06 and 11.6 ± 0.04 micrograms per gram, respectively. The hazard index (HI) values for different types of tobacco, including Al-Rah, Amordadsub, Al-Fakher, Al-Rubi, Mazaya, traditional flavorless, and Nakhle, were 2.64, 2.41, 2.05, 1.7, 1.49, 1.46, and 1.44, respectively. The lifetime cancer risk (ILCR) for Amordadsub, Al-Rah, Nakhla, Mazaya, Al-Rubi, Al-Fakher, and traditional flavorless tobaccos was 2.8×10^{-3} , 2.43×10^{-3} , 1.72×10^{-3} , 1.58×10^{-3} , 1.43×10^{-3} , 9.58×10^{-4} , and 8.08×10^{-4} , respectively. Lead in Alrah tobacco sook had the highest non-carcinogenic risk value with a value of 1.59.

Conclusion: According to the obtained results, Alrah tobacco sook has a higher cancer and non-cancer risk than regular tobacco and can cause non-carcinogenic and carcinogenic risks for consumers. Thus, it is necessary to regularly monitor the quality of prevalent tobacco to reduce delete human health risks.

Keywords: carcinogen, heavy metals, monte carlo, risk assessments, tobaccos.